

VASY GÉZA
A létezés sokarcúsága

Mezey Katalin költészetéről

A posztmodern elméletek szerint egy mű létezésének szempontjából nem a szerző, hanem a befogadó a lényeges, s azok az információk, amelyek magából a műből származnak. Esetleg feltételezhetjük, hogy valóban ez lenne az ideális állapot, kérdés marad azonban, hogy miként válnak értelmezhetővé a műben rejlő információk, ha nincs kellő mértékű általános műveltségünk. Történelmi, művelődéstörténeti, filozófiai, esztétikai, művészeti, irodalmi és egyéb ismeretek szükségesek ahhoz, s nem is csupán középszintűen, hogy egy irodalmi alkotást, egy költeményt érdemlegesen megérthessünk.

Mezey Katalin költészetével foglalkozva legyen példa *A folyamszabályozó*:

*ez országban
 hol annyi terv
 összeomlott
 leszerepelt*

*e kis földön
 hol annyi érv
 hullt le halt meg
 a semmiért*

*a párásföldű
 félsziget
 fölött hol annyi
 nagy szívet*

*fojtott meg ölt meg
 e haza
 mégis neki lesz
 igaza?*

Érdemes lenne száz érettségiző fiatalot megkérdezni: ki is az a folyamszabályozó. Remélhetően azért sokan ejtenék ki Széchenyi István nevét, s ha igen, akkor már elhárult a legfőbb akadály a befogadás elől. De máris jön a következő kérdés, mire utal a cím után a vers utolsó két sora: „mégis neki lesz / igaza?” Ehhez már tudni kell Széchenyi és Kossuth stratégiai és taktikai vitáiról, a reformok és a radikális, forradalmi út ellentétéről, s ennek feloldhatatlanságáról is. A vers kérdése nem állítás ugyanis, csak elgondolkoztató feltételezés. Ez a kérdés ugyanakkor nem a múltbeli eseményekre vonatkozik, hanem a megírás jelenidejére. A válogatott kötetből (*Szárzsföldi tél*, 1991) tudható, s ez is „művön kívüli” információ, hogy a vers 1973 és 1975 között keletkezett. Vagyis egy

olyan korszakban, amelyben – 1945 óta folyamatosan – Kossuth volt az igazi példakép, a forradalmár, s vele szemben Széchenyi „csak” reformer, aki 1848 nyarán nem volt képes a császárral szembeállni. 1848 márciusát összeolvasztották a Tanácsköztársasággal, az 1957-ben megalakult KISZ-szel, évente megrendezték a „forradalmi ifjúsági napokat”. Ha valaki ezekben az években Széchenyi igazának lehetőségét vallja meg, akkor elsősorban nem Kossuth Lajossal vitatkozik, hanem a hetvenes évek hivatalos politikájával, ráadásul éppen az időben, amikor a hatvanas évek végén megindult hazai reformfolyamatokat leállították, amikor a felnőttek nagy tömegében ott élt még a fényes szellők lendülete, a kommunizmus eszményi világának bűvölete, sőt 1956 májora és tragédiája is. A folyamszabályozó-magatartás minden korok társadalma számára szükséges, s ritka szerencsés történelmi pillanat az, amelyikben egyetlen személyben testesülhet meg Széchenyi és Kossuth szellemisége. Mezey Katalin költeménye nem szembeállítja, hanem a történelem hullámmozgásában is szerves kapcsolatban látja a kétféle magatartást. Nem kijelenti, hanem kérdezi, hogy „mégis neki lesz / igaza?” Magában a versben egyazon nemzeti sors halhatatlanjaként jelenik meg a két politikus, „annyi nagy szív” között. Mindehhez még valamit hozzá kell tenni, amiről ebben a költeményben egyetlen szó sem esik, de a költői életmű addigi alakulástörténetéből kikövetkeztethető. Ezt a nemzedéket a forradalmak szellemében nevelték, s az ifjúság amúgy is hajlamos az éppen létező radikális megváltoztatására vagy legalábbis ezen igényének a bejelentésére. E vers megírásakor tehát a személyes történelemszemlélet fordulópontra ért: a számára adott jelenkorban követendőnek egyre inkább az alkalmazkodó, ámde szívós építkezést tartja.

*

Talán egyetlen vers alapján is belátható, hogy a mű és a keletkezés kora között kapcsolat van, s a versben megmutatókozó személyiség nem csupán egy önmagába zártan létező különöség. Ilyenként nem is igen lehetne értelmezhető a befogadó számára, mert ő sem így létezik, hanem azokba a közösségekbe ágyazottan, amelyek életidejében léteznek, ám amelyeknek megtörtént múltjuk és elképzelhető jövőjük is van. A ma élő legidősebbeknek, a százéveseknek is inkább csak történelemként jelenhet már meg a századelő világa, de gyermekeik és unokáik számára élőbbé teheték azt emlékeikkel. Lassan ez a sors vár a századközépre s már a hetvenes évekre is. S amiről nem vagy kevéssé szól a családi emlékezet meg a történelemkönyvek sora, azt leginkább az irodalom segíthet számon tartani. Ám elengedhetetlen a kölcsönhatás: a művön kívüli információk segítik a megértést, a műbeli esztétikai erejükkel elmélyítik a művön kívülieket.

Így természetes, hogy egy életmű teljesebb megismeréséhez hozzásegít az írói életpálya korba ágyazott története. S ha korszak, akkor abban a társadalom helyzete, a szellemi, a művészeti, az irodalmi életé. Mezey Katalin 1943-ban született Budapesten, s életkorából következően a hatvanas években kísérrelhetette meg, hogy publikálni kezdjen. A hatvanas évekről sokféle, többnyire nosztalgikus kép él az utókorban, még a szakemberek körében is. Való igaz, ez az évtized a megelőzővel összevetve évről évre barátságosabbnak, nyitottabbnak mutatkozott, s nemcsak a társadalom mindennapi életében, hanem az irodaloméban is. Az akkori fiatalok azonban ebből keveset érezkelhettek. Paradox helyzet állt elő, ugyanis a korábbi publikációs tilalmak feloldásával a folyóiratok és a könyvkiadók kéziratbőséggel küszködtek, s egészen 1968-ig alig törődtek a pályakezdőkkel. A mai helyzethez képest elképesztően sokat kellett várni az első kötetre, amelyet 28-30 évesen lehetett kézbe venni. S a kötet szinte feltétele volt a folyamatosabb folyóirat-publikációknak. A fiatal költő két-három kötetkéziratot összeállított az évek során, azokat sorra visszakapta az akkor létező, mindössze két szép-irodalmi kiadótól, míg egy újabb kísérlete egy szinte „válogatott” anyaggal eredményessé válhatott.

Az irodalmárnak készülő ifjak általában bölcsészkarra jelentkeztek, a magyar mellett kötelezően még egy szakot megjelölve. Mezey Katalin is így tett. Az EL TE bölcsészkar már régóta pályára indító műhelynek számított, s a diákok, főként a kollégisták, az Egyetemi Szinpad munkájában részt vevők egyre jobban megismerték egymást. Így alakult ki a hatvanas évek közepén a Kilencek költőcsoportja. Úgy határoztak, hogy közös antológiában jelentkeznek, amelyet ők maguk szerkesztenek meg. Ez a tervük akkor évekig kivitelezhetetlennek bizonyult. A szocialista elmélet ugyan hangoztatta „az alulról jövő kezdeményezések” fontosságát, de a gyakorlatban ezt gátolta. A kiadók visszaadták a kéziratot, az elvileg lehetséges magánkiadást nem engedélyezte a minisztérium, pedig Nagy László, Kormos István, Juhász Ferenc és Váci Mihály egyaránt támogató lektori jelentéseket írtak. Végül Darvas József, az Írószövetség akkori elnöke állt melléjük, s a szervezet kiadásában jelenhetett meg 1969 karácsonyára az *Elérhetetlen föld* című antológia Györi László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Molnár (Péntek) Imre, Rózsa Endre és Utassy József verseivel. Alighanem ekkor is csak azért, mert 1968 nemzetközi eseményeinek hatására rádöbent a politika, hogy nem célszerű a huszonéveseket tartósan elzárni a nyilvánosságtól. A kiadók is antológiákat szerkesztettek, próbálták azokba beteretelni a Kilenceket, de sikertelenül. Mindenesetre a nemzedék be-

tört az irodalmi életbe, s megkezdődött a szükséges esztétikai és a káros politikai szelekció. Az *Elérhetetlen föld* közönségvisszhangja nagyszerűnek nevezhető, a kritikai is elfogadható. A pártállam hivatalossága viszont, főleg néhány első kötet megjelenése után támadásba lendült. Megakadályozták, hogy a Kilencek csoportként létezhesen a nyilvánosság előtt, s egyenként is gátolták működésüket. A *Kísérlet* címen három számmal megszerkesztett folyóiratot az engedélyezés után betiltották, a számokat lefoglalták. Akadályozták 1970 után az első, még inkább a második kötetek megjelentetését. A rendhagyó pályáívú Konczek Józseftől eltekintve nyolcan átlag huszonnyolc évesek voltak az első kötetük megjelenésekor, s hét évet kellett várniuk a másodikra. Mezey Katalin első könyve, az *Amíg a buszra várunk* 1970-ben jelent meg, a második, az *Anyagtanulmány* 1978-ban.

Az antológiát Nagy László írása vezette be, amelyben pontosan megfogalmazta a lényegét. Ezek a fiatal költők: „Leszámolnak az ál-szocialista önteltséggel, nemzeti göggel, kergeséggel, de átgondolva a szerencsétlen múltat, szentenciákat mondanak a jelenre is. A torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát viselik belül.” Ugyanezt érezték meg a Kádár-korszak irodalompolitikussai, s ezért tekintették veszedelmes ellenzéki ségnek a Kilencek költészetét, nemzedéki szerveződését. Elfojtották a korabeli magyar irodalom egyik ígéretes kezdeményezését, miközben arról papoltak, hogy ezek a fiatalok nem akarnak eléggé „forradalmárok”, „közéleti elkötelezettségűek” lenni. Az irodalmi élet rombolásában eredményesek voltak, a költőket mégsem tudták legyőzni. Példa nélküli a magyar irodalom történetében, hogy egy önszerveződő írói csoport minden tagja a szakmában maradjon, nevet, elismerést szerezzen, életművet építsen. Az *Elérhetetlen földet* pedig most már történelmi távlatból lehet a *Holnap* mellett a huszadik század legfontosabb, pályakezdőket bemutató gyűjteményének nevezni.

*

Pályát kezdeni sokféleképpen lehet. Mezey Katalin első verse az antológiában a *Fohász utoljára*. Így indul:

*Istenem, adj eleséget,
harchoz halálíg ellenséget,
forró egedhez kemény szárnyat
messzeségedhez merész vágyat,*

*csókomhoz adj kerek száját,
szabadságomhoz olajágot.*

A fiatal József Attila jellegzetes magatartására, a *Tiszta szívvel* elszántságára emlékeztet ez a vallomás. A bölcsészkarai fiatalok tudatosan vállalták e programot, diákfolyóiratuk címéül e verset választották. A tisztaság, a fiatalság és a teljességvágy sugárzik Mezey Ka-

talán verséből is, átszöve harci elszántsággal. Mint társai, ő sem azért vállalja a társadalmi küldetést is kereső költő-szerepet, hogy csupán e hagyomány útját járja. A halálos harcnál jobban illik hozzá a szabadság olajága, s egyik első nagy életproblémája éppen abból fakad, hogy a „szabadságot”, a társadalmi cselekvés lehetőségét folyamatosan és több életszinten is korlátozottak kell látnia. Talán ezért is olyan eleven benne a veszélyérzet: nem az ifjúság elmúlásától, hanem eszmeiségének elvesztésétől félti önmagát és nemzedékét is:

*Jaj mit ér az ifjúság,
ha önmagába fullad!
(...)
Nagycsüörtök, nagypéntek,
arcomig érő bánat,
szabadságom tört virága,
van-e húsvét utánad?*

(Nagycsüörtök, nagypéntek)

Kétséges tehát, hogy a szenvedést követi-e húsvét ünnepe. Reménytelennek mutatkozik az életúton a be- és megérkezés. Olyan világban kell élni, ahol „értelmetlenül elmúló ünnepek” követik egymást, ahol az ember „az egyhangúság emlékművei közt” jár, s az önbiztatás legfontosabb szava a „türelem”, ahol nem lehet ismerni „az ellenállás törvényeit”. A küzdeni vágyás rendre tehetetlenségbe fullad. Jogos a lázadás mindez ellen, de eredménytelennek mutatkozik. A személyiségnek a létezéshez való jogát is állandóan igazolnia kell, s még ezután jönne a neheze: a saját szerűség elismertetése. Számadásversek, vitaversek születnek, „bírótság” előtt érzi magát a lírai én, de nem csak saját személyét, hanem egész nemzedékét. A legszebb szándék is kisszerűvé silányul így. Az első kötet címe a versbelinél is tágabb, szimbolikusabb jelentéssugárzással fejezi ki ezt a tehetetlen és lehetetlen helyzetet: *Amíg a buszra várunk*, az alatt sem lehet kiszakadni a korlátozottság és a túlzott meghatározottság szűrkeségéből.

Az első kötetet, amelynek versei 1960 és 1968 között keletkeztek, nagyrészt a nemzedéki közérzet elemzése hatja át. Ez az elemzés gondolati igényű, s bár szándékait tekintve mindenképpen társadalmi célú, már ekkor benne van csírájában a lételméleti jelleg is. Mezey Katalin korai verseit ez teszi sajátossá, s különíti el számos pályatársától. S bár vannak e lírai közérzetnek kiegyensúlyozottabb ellenpontjai, nem ez, hanem a nyugtalanság a meghatározó.

A pályakezdő évtizedben háromféle verstípus jelent meg. A legkorábbira a népdalszerű hang és az érzelmi jellegű versépítkezés a jellemző (*Fohász utoljára, Fordított Kőműves Kelemen, Esőkergető, Legyek*). A második típus elemző, analitikus versnek nevezhető. Ez látszólag szét-

tördeli a versegységet, s a montázstechnikához hasonlítható eljárással dolgozik, több szólamot érvényesítve. A vers tárgya azonban pontosan körülhatárolt, így a montázsok szigorúan megszerkesztett láncolatban illeszkednek egymáshoz. Ez végül is azt eredményezi, hogy az analitikus vers egyúttal szintetikus is lesz: a részletek egységé szerveződnek (*Hamlet, Kifutópályák, Amíg a buszra várunk*). Az analitikus vers közvetlenül vezet a harmadik típushoz, amelyre a nyelv lehetőségeivel való kísérletezés a legjellemzőbb. A vers tárgyának analízise szinte törvényszerűen hozta magával a vers anyagának analízisét, a lehetséges újfajta kifejezési módok keresését. Az első kötetben ebből a törekvésből még csak mutatványt találunk, jellegzetessé a másodikban válik, már a cím is utal erre: *Anyagtanulmány* (1977). A pontos megjelenítés szenvedélye vezeti a költőt abban, hogy keresse a nyelv kihasználatlan lehetőségeit, illetve a költőiség minimumát, a hétköznapi és a lírai szövegek határhelyzetét. Ez a fajta kísérletezés a Kilencek közül csak Mezey Katalinra jellemző, de a korszakban jelen van a nyilvánossághoz csak kevésbé engedett hazai neoavantgárd törekvésekben, Tandori Dezső mellett például Marsall László, Ágh István, Oravecz Imre lírájában.

Az *Anyagtanulmány* tudatos továbbépítése az első kötetnek. Ez a könyv is hosszabb időszakot ölel át, az 1968 és 1975 közötti évek termését összegzi. A korai népdalszerűség a maga közvetlenségében ugyan már nincs jelen, de hangsúlyosan folytatódik az analitikus verstípus. Közülük a legjelentősebb a *Határaink*, amelynek szemlélete az egész korszakra jellemző. Igazolja ezt a kötet élén álló mottó, amely II. Rákóczi Ferenc *Recrudescunt*-jából való: „Számkivettségben van ott az igazság, valahol az elmének eleve bevett dühössége uralkodik”. Ezekben az években ismét sok szó kezdett esni a kelet-közép-európaiság fogalmáról, az itt élő népek egymásrataltságról, ennek történelmi meghatározottságáról. Az sem lényegtelen, hogy negyed évszázad bezártsága után, legalább ebben a térségben lehetővé kezdett válni a rendszeresebb szomszédolás. E versben a problémalátó gondolkodás bátorsága, tisztázó igénye a meghatározó:

*az az Ilmic császári nyaraló
mert akkor Ilmic Olmütz
és nem is Csehország
hogyan néz ma már egy osztrák
s a Monarchia térképére
egy morva
ma
s hogy egy magyar
s egymásra hogy a három
s hogy nézek én*

A vers mindjárt indításával a lényegre emeli ki: a meg lehetőségen viharos múltat, az egymással sokszor összeütköző nemzeti történelmeket. Erre a kiindulóponton épül a gondolati váz, amelynek lényege: múltunk meghatározza ugyan jelenünket, de a múltbeli ellentéteket nem szabad abszolutizálni, megmerevedve továbbhurcolni. Hiszen egyenrangú nemzetek élnek itt is, s egyiknek sincs több oka és joga bármit is a másik szemére vetni. A fontos az, hogy bár nehéz próbákon keresztül, de e népek megmaradtak, őrzik nemzeti jellegüket évszázadok után is, minden hódító törekvés, elnyomó hatalom után is. Kölcsey Ferenc szép gondolatát, a „megbűnhődte már e nép / A múltat s jövődőt!” tágítja dunatájivá a József Attila-i meghatározás jegyében Mezey Katalin. A „rendezni végre közös dolgainkat” egyre inkább paranccsá váló óhaja munkál e vers szemléletében. S ott van a rejtett keserűség, hogy ilyen nehéz történelemmel, ennyi áldozattal a hátunk mögött bűnösnek nézhetnek bennünket, s hogy nem tudnak e népek igazán tiszta tekintettel még ma sem egymás szemébe nézni. Ez a vers negyven éve keletkezett, s ma újraolvasva, újabb szomorú tapasztalatok birtokában kell megállapítanunk, hogy a mai helyzet semmi lényegi változást nem mutat.

A második kötet későbbi versei a szintézisre utaló újabb lehetőségeit ígérnek. A költő általában kétféle típusú egyesít, s feltűnő, hogy többször él a népdalszerűség hagyományával. Az édesapa emlékét idéző *Rekviem* második része így szól: „tavasszal majd / bezúzza a víz // mellére / lehúzódik // juharfa / vánkösáról // idővel / eltűnik”. A szöveg dallama, a természetmotívumokból épülő kép egyszerű szépsége teszi elviselhetővé a halálra következő végső pusztulást, mikor a test eltűnik. Mindezt ilyen tömören s egyúttal érzékletesen az újabb poétikai és nyelvi eszközök birtokában lehetett megvalósítani.

Mi történik az évek során a *Tiszta szívvel* léthelyzetével? A pályakezdő, a családi kötöttségek, a hétköznapi robot s a társadalmi determináltság, mozdulatlanág ellen lázadó fiatal értelmiségi feleség lesz és családanya, s a harc és a szabadság jelentéstartalmai fokozatosan módosulnak világképében. A felelősség is más lesz, közvetlenebb és elementárisabb. A család, a három kisgyerek nevelése teher is, de egyúttal a személyiség elhagyhatatlan s értékképző részévé alakul az anyaság. Az anyaság világát belső hitelességgel, minden romantikát mellőző párosszal fogalmazza meg például az első válogatott kötetnek címet adó *Szárazföldi tél*: „nem kérdik hogy kié / föl-építik // de ami az enyém / én nem adom // én szültem / én neveltem // a hátán tengeri / széltörülködő”.

A lírai történelemszemlélet az évek során elmélyült, összetettebbé vált. A hagyományos forradalmárszerep teljesen elmosódott, s a helyébe, mint erről a bevezető-

ben szó esett már, a reformer, a megőrző képe lépett. A költő a társadalom és az egyének sok konfliktusát látva is megmaradt cselekvőnek és másokat cselekvésre sarkalónak, de közben sok mindent szemlél kijózanodva. Nem esetleg túlzó álmait kéri számon, sőt magatartása nem számonkérő, nem tragikus hangoltságú, mint több kortársáé. A normális, alkotó hétköznapiakat szeretné közénk hozni végérvényesen, a rettegés nélküli tevékeny életet. Ez az eszmény, ez a morál, a megvalósítást kereső magatartás teszi gondolatilag is gazdaggá ezt a lírát. S a szerkesztés tovább folytatódik. Miként az első kötetben csíra volt a második kötet java anyaga, hasonlóképpen sejlik fel a második kötetben mindaz, ami a harmadikban, az érettség könyvében teljesebbé válik. A magatartás változását feledhetetlenül ragadja meg egy korántsem isenkáromló vers: *Ha Krisztus még egy esztendő megér*.

*Ha Krisztus még egy esztendő megér,
nem feszítettet keresztre magát,
leteszi a Messiás-csuhát,
és halat fog a Genézaret taván.*

(...)

*harmincharmadik év. Villámcsapás.
Irgalmatlan fény, felismerés:
hogy a gonosznak ellent kell állani,
és nem fontos a gyors mennybemenés.*

Romlékonyságtudat... Filozófiai szakszónak is megtenné egy új kategóriát bevezető tanulmányban, de itt egy újabb pályaszakaszt bevezető kötet talán legjellemzőbb fogalma. Bár így, szó szerint leírva csak egyszer olvasható az *Újra meg újra* című kötet (1985) záróversében (*Ez marad*), visszafelé is megvilágosító erejű ez a fogalom, de előre is, a pálya további alkotásaihoz közelítve. Úgy gondolom, kétféle oksor láncolódik együvé a romlékonyságtudat hátterében. Egyrészt az akkor negyvenedik életéve körül járó ember eszmélő magatartása, amely abból adódik, hogy az emberélet sűrűjében járva, most már az életidő felén valószínűleg túljutva, kifelé, az elmúlás felé kell haladnia. Másrészt adott a második évezred végének katasztrófaélménye, az emberiség többféle önpusztításának lehetősége. E költészetben nem az önmagát korán öregedővé stilizált lírai hős elegikus borongása jelenik meg. Nem is valamiféle egzisztenciális szorongásélmény a meghatározó. A romlékonyságtudat nagyon pontos, tárgyyszerű kifejezés. A tudati életnek olyan rétegét jelöli, amely nyirkos őszi ködként mindent áthat, mindenhol jelen van, de mégsem tartozhat mindig és mindenhol a dolgok lényegéhez.

Ha az emberi létezés nagy színtereit nézzük, amelyeket leginkább magánéletnek és közéletnek szoktak nevezni, kétségtelen, hogy e lírában a magánéleté lett a fő szólam. De legyünk körültekintőek. Magánélet-e csupán egy há-

romgyerekes család és ezen belül egy családjában minden napi élete a maga sok aprónak, jelentéktelennek tűnő mozzanatával a huszadik század utolsó negyedében, Magyarországon? Bizony soha nem csak az. S nemcsak a család nagysága, hanem egyáltalán a családi élet középpontba állítása is feladatvállalás. Hiszen a magyar társadalom egyik legbizonytalanabb és legkényesebb színterévé vált ez időben a család, s a helyzet ma még rosszabb. A család felbomlasztása a társadalom önpusztításának radikális formája, s ennek tudatosítása igazi közéleti s költői feladat. Gond és öröm együtteséből születik meg az a felelősség, amely a családközpontról szemléletet áthatja, s amely hatásával a családi életre is nevel a művészet eszközeivel (*Három alvó, Szárítás, Japánkakasunk halálára, Szerepek*).

Bármennyire családközpontról is az ember, teljesen soha nem oldódhat fel a családban, főként, ha alkotó értelmiségi. Mezey Katalin költészetében a ki vagyok én? kérdése ugyanolyan hangsúlyos, mint az, hogy mi lesz a családommal? Egy bodzafán üldögélő rigó tömör leírása után szerepel a kérdés: „Melyik könyvben vagyok / – tőlem függetlenül – / ilyen pontosan rögzítve én?” (*Rigó*). A pontos rögzítés igénye e líra egyik alapvető vonása. Nemcsak önmagát akarja az alkotó ily módon megörökíteni, hanem környezetét: az életet meg a tárgyi világot is.

Mély megfigyelésekkel vannak teli azok a sorok, amelyeket ezzel kapcsolatban Weöres Sándortól a harmadik kötet fülszövegeként olvashatunk: „Mezey Katalinnál nincs elvont emberiség, hanem a környezetébe tartozó emberi lények egyenként vagy kis csoportokban, minden fájdalommal és kevés örömmel. S az emberek körül ott röpdül a sok levetett ing, mosatlan tányér, szobasarak-gyűjtötte szeretett hulladék. Rácáfol arra a régi tételre, hogy a líra személyi megnyilvánulás. Nem, itt a líra már csak közvetít a személyek között, és minden felolvad ebben az együttélésben, mely csupa izgató rezgés, de végső lényegében csupa szeretet.” Számomra azonban ez a líra továbbra is személyi megnyilvánulás. Ennek a személyiségnek az is a lényegéhez tartozik, hogy közvetít, hogy együtt él, hogy szeret.

A ki vagyok én? kérdése nemcsak a családhoz kötődően vetődik fel, hanem kifejezetten énközpontról versek sorában is. Megfogalmazódik a kétely: van-e értelme az emberi létezésnek? Mi az értelme, ha a tipikus léthelyzet: „A lánc egyetlen láncszemének lenni” (*Credo*). Mindezt bonyolítja az, hogy a lírai hős másféle elképzelésekkel vágott neki az életnek: „Bennem hajdan / vakmerőn nyílt a lélek, / a »nyiss nekem tért« / homlokomra forrt”, s ezzel szemben a jelenben: „A világ fényes / almája kezemben – / arany tükrén / törött fogam / karcólást sem hagyott. / Elnézem, mert / még mindig érthetetlen, / hogy egymás értékére / miért voltunk vakok?” (*Ki hitte volna?*)

A láncszem-problémakört egészen különlegessé az teszi, hogy a lírai hős nem a költészet esztétikai értékeinek romlékonyságával néz szembe, mint lehetséges vesztéssel. Nem költőként és nem is többgyermekes családjaként perel az elmúlással, az életértékek kétségessé torzulásával, hanem egészen egyszerűen: emberként. Úgy szól mindannyiunk nevében, hogy akármelyikünk bőrébe bújik bele, akármelyikünk tudatállapotát rögzíti: „Van-e kajánabb csapda a tudatnál? / van-e fájóbb a lét-nemléte sebénél?” (*Credo*). A válasz e kérdésekre nem filozófiai, hanem etikai síkon teremődik meg:

*Élni az ősi összetartozásért,
nem mások rovására, s nem más helyett
fenntartani ezt a kétet, kiélt,
jobb híján létező tényezetet.*

E pontról visszatekintve még érthetőbb, hogy a család élete oly központi szerepű. Nemcsak a társadalom számára adott mintaprogram van benne, hanem a személyiség kiteljesítésének egyik lehetséges útja: az egyéniség lehetetlennek feszülő feladatvállalása. Ezért lesznek oly fontosak a legszűkebb családi körön túl a tágabb család tagjai is, ezért nem tud az édesapa halálába évek múltán se beletörődni, ezért olyan emlékezetes az édesanya példája. Ezért lesz fontos minden pozitív emberi kapcsolat, névtelennel és jeles költőtársakkal egyaránt. Az eddigi életmű alapján egyértelmű, hogy Weöres Sándor és Nagy László a két legfontosabb példakép: a személytelenség és a személyesség nagymesterei, akik egyaránt halhatatlanok.

Mezey Katalin negyedik verseskötete nem önállóan jelent meg, hanem a válogatott és új verseket tartalmazó *Szárzöldi tél* (1991) utolsó három ciklusaként. Gazdag kötetnyi versanyag ez, amely most már nem a megelőzőhöz képest való poétikai elmozdulásokkal hívja fel magára elsősorban a figyelmet, hanem a megtalált versbeszéd folytonosságával, a szemléletben pedig az ideál és a való szembeállítás helyett a valóság rétegeinek olyan reflexiós rögzítésével, amely a tudat érzékelő és értelmező hullámmozgását, azaz változékonyságát is felmutatja. E versekben az válik nyomatékoská, hogy minden folytatás újrakezdés is, minden újrakezdés folytatás is. Nem a lét ellentéteinek elsímítása ez erőnek erejével, hanem a tudat senkiföldje helyzetének lehetséges feloldása vagy legalábbis emberszabásúbbá szelídítése. Hiszen gyakorta szükséges fogcsikorgató erőfeszítés a legegyszerűbbnek mutatkozó folytatáshoz: a hétfőkhöz, keddekhez, szerdákhoz is, különösen akkor, ha az életút olyan szellemi kilátóponthoz érkezett, amelyről már nem beláthatatlan távlatú a végpont, amelyről a megtett út kiköveteli a maga minőségét. Kötelező az önvizsgálat, s annak pontossága szemé-

lyiség- és életmentő lehet. Az elfogadható életút alapvető ismerve továbbra is a tiszta szív erkölcsi igényessége, s emellett kezd megszólalni a bizakodó istenkeresés is, ami a későbbi versekben fölerősödik.

Nem változások nélküli tehát e líra 1984 után sem, de továbbra is az a szemlélet mozgatja és szervezi, amelyik a hétköznapiok kisvilágát, az apró tényeket és az emberiség-történelmet rétegi egymásra oly módon, hogy mindegyikben ott vibrál egyrészt a létezés és az elmúlás, másrészt a biológiai lét, az életvegetáció és a tudatos, filozófiai igényű lét feszültsége. A legelemibb és mégis legkevésbé megválaszolható kérdéseket vetik fel a költemények, a tapasztalatot és az ész erőfeszítéseit egyaránt felhasználva:

*Mi vagyok? – nem tudom. Leszek-e mi lehetnék,
tudatom ha az időn áthatolna
és ezer évig feleznéd az emléket?
Ámulat és megnyugvás nyílik bennem.
Egyszerre lépek át létemen és valómon.
Az, amit megsejteni mégis képes vagyok
felvet, mint az ár, s mélybe húz, mint az ólom.*

(Nappal és éjszaka)

A kétely, a lehetséges filozófiai válaszok bizonytalansága azonban nem semmisíti meg az emberi élet fontosságát, s ez minden egyes létező minden egyes napját jelentéssel tudja formálni. A filozófiát költészetté lehet varázsolni, s az élet lényegét is. Élet és költészet mégsem mosódik együvé, s önmagában egyik sem ad se gondolati, se érzelmi megnyugvást, hiszen inkább csak önmentésnek lenne jó az életből a költészetbe vagy a költészetből az életbe menekülni. Megoldást csak az adhat, ha mindegyiket ugyanannak a személyiségnek a belső tartása sugározza át, ha a jellemet következetes etikai igényesség formálja. Jellegzetes az *Őnarckép vályúival* helyzetelemzése:

*Háromszáz éve hányadik bolond vagy,
akit a hármas eszme megdobogtat?*

(...)

*Te meg, eszméik láncán, becsapottan,
nézed, miként tülekedik a csorda
a tele vályúk valamelyikénél.*

És nem vagy képes beállni a sorba.

A válogatott verseskötet után hosszabb szünet következett. Nem az elvégzett munka lett kevesebb. Legalább meg kell említeni, hogy Mezey Katalin sokműfajú alkotó. Regénye, kisregényei, gyermek- és ifjúsági irodalmi könyvei készültek el, s drámákat is írt, amelyek 1994-ben jelentek meg könyvformában. Komoly műfordítói munkát végzett. S az író mellett mind hangsúlyosabban jelentkezett az irodalmi élet szereplője is. 1987-ben az ő kezdeményezésére alakult meg az Írók Szakszervezete, amelynek titkára, majd főtitkára lett. A kilencvenes évek elején létrehozta a Széphalom Könyv-

műhely irodalmi kiadót, s azóta is irányítja azt. Következésképpen segíti az írókat, a pályakezdőket.

Már az új évezredben jelent meg a *Párbeszéd* (2002) és a *Holdének* (2007). Az utóbbi címe így folytatódik: „és más versek gyerekeknek”. Sajnálatosan lemaradt a befejezés: „és felnőtteknek”, s így félreérthető a kötet, bár a művek nagyobb része valóban felfogható, igaz, inkább tíz éven felülieknek való gyermekversként.

A kötetcímmel kezdve: voltaképpen minden költői alkotás párbeszéd. A megszólított a szerző alakmása, idealistább vagy kétkedőbb éneke, s e mögött vagy ez elé helyezve: a másik ember, a természet, az isten, a létezés maga. E beszéd módja, jellege azonban igen sokféle lehet. Mezey Katalin továbbra is kifejezetten intellektuális költő, aki ezzel együtt tárgyiasságra törekszik, miközben megőrzi személységét is. Egyik sem elvont, még akkor sem, amikor elvonatkoztat konkrét élményektől, mert azért azok is mindig felsejlenek. Ez a líra egyszerre élet- és létközpontú: nem minősíti le a legapróbb, talán esetleges hétköznapi dolgokat sem, sőt ezekben is a létezés értelmét keresi. A korábbi évek keresése, készülődése után meghatározóvá válik az istenhit. Nem ájtatosan, hanem szemérmesen, s nem feledkezve el a bennünket körülvevő valóságos világról, az isten meghalt tézisééről és annak hatásáról. Nem ódai vagy himnikus, hanem elégikus e versek hangvétele. Az egyre több élettapasztalat egyre megértőbbé tesz, s a világ és lakói elleni ifjúkori lázadást régóta s egyre határozottabban a szeretet, a megértés etikai parancsa váltja fel. Ennek legszebb példái az édesanya-versek. A mindig önálló édesanya hosszú életének végére olyan beteg lett, hogy mindennapos ápolásra szorult. A felnevelő szülő újra gyermekké vált: „Játszunk anyámmal: / anyuka vagyok, / és ő a kisbabám, / remegő kézzel / emeli a bögrét, / messziről csücsörít, / erőlködve, hátradólt fejével kortyol. / Jobban szereti, ha itatom, / de én önállóságra nevelem, / még szüksége lehet rá.” (*Játszunk anyámmal*) Az önállóság és a szabadság két hajdani bajnoka összecsiszolódik: „Akár a rozsdás késeket, / egymással köszörül / minket az Isten.” (*Akár a rozsdás késeket*)

A rég halott édesapja, az új halott édesanyja, a halott költőtársak megidézése meghatározóvá teszi a halál motívumát, de nem a halál-, hanem az életközelség élményét hangsúlyozza ez is. S így az emlékidéző és a köszöntő versek szervesen egymáshoz tartoznak a kötet sűrűjében s lezárásában is. S mindezt ellenpontozza a *Holdének* versvilága, amely talán nem csupán azért a legharmonikusabb, sok derűt is sugárzó Mezey Katalin verseskötetei közül, mert gyerekekhez is szól, hanem azért is, mert most már unokák seregétől is körülvéve, s a szeretet útmutatását követve megtalálta mindazt, amiért otthon érezheti magát egyetlen életében.